

“ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ОРЧИН: ТОГТВОРТОЙ БАЙДАЛ”

сэдэвт бага хурал

ГАДААДЫН ШУУД ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ, ТҮҮНИЙ ҮР ӨГӨӨЖ

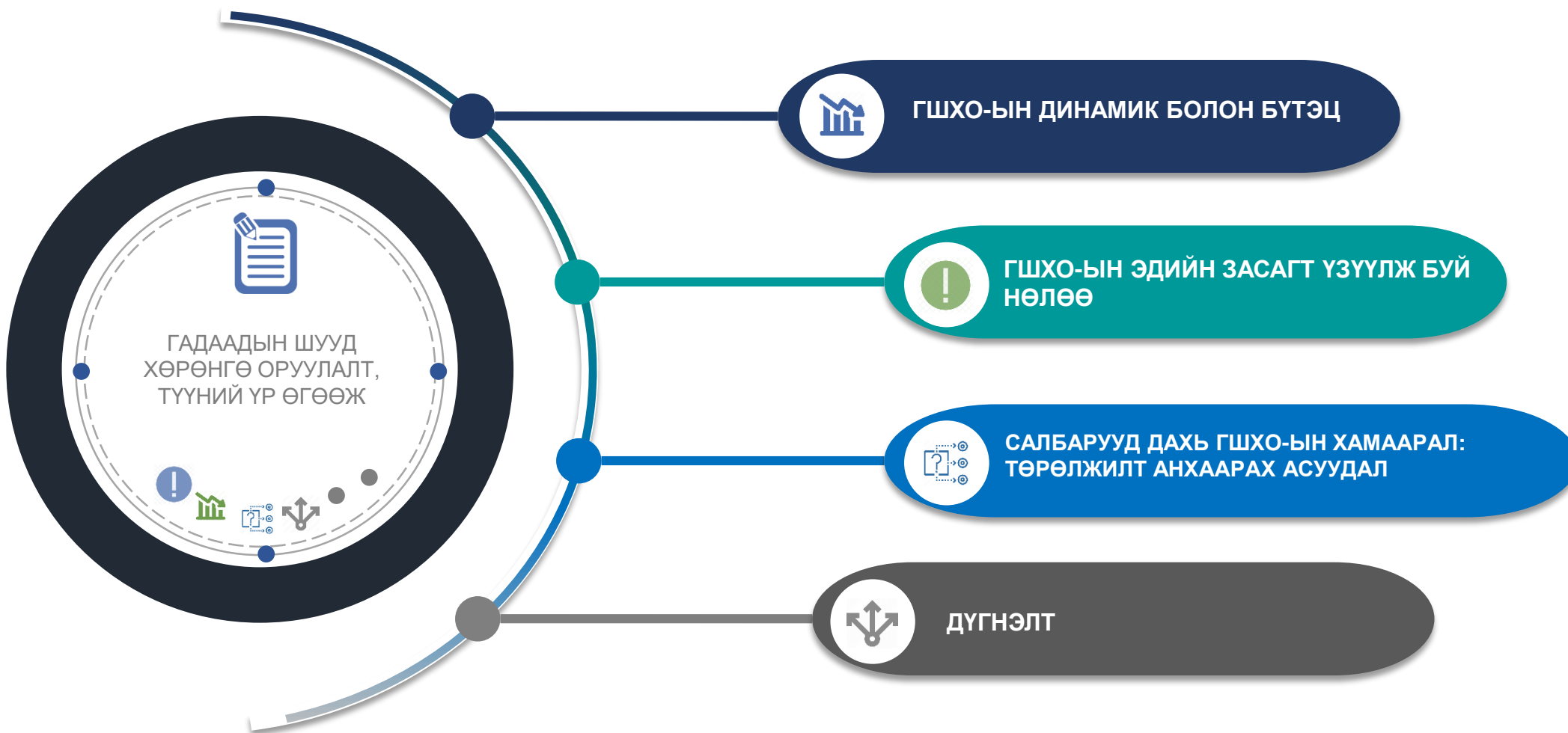
Доожавын Ган-Очир, Монголбанкны Ерөнхий эдийн засагч,

Эдийн засгийн ухааны доктор (PhD)

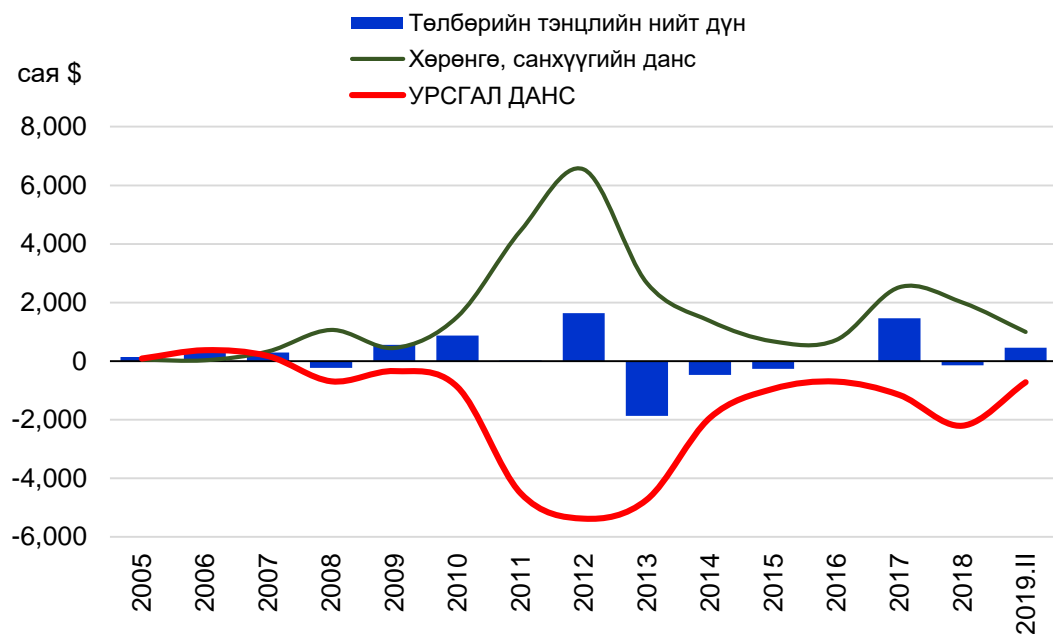
2019.10.22

Улаанбаатар хот

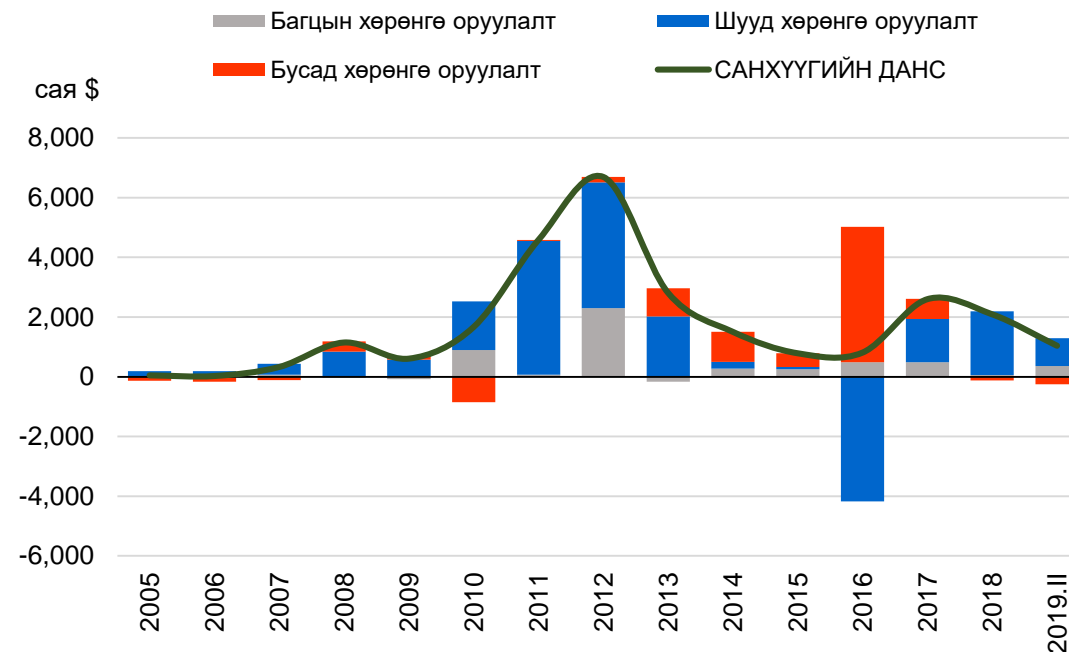
ГШХО-ыг даллан дуудах нь гарцаагүй сонголт: хөгжлийн боломж

Төлбөрийн тэнцэл

Эх сурвалж: Монголбанк

Санхүүгийн данс

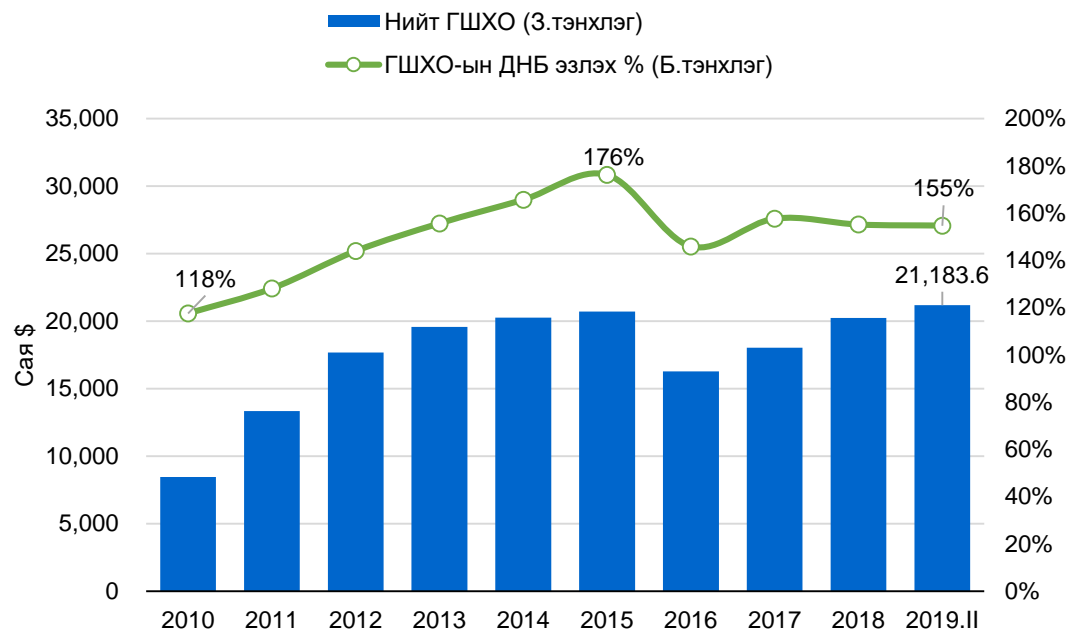

Эх сурвалж: Монголбанк

- 2017 оноос хойш Төлбөрийн тэнцэл сайжирч эерэг гарахад ГШХО-ын орох урсгал нэмэгдэж байгаа нь нөлөөлжээ.
- Урсгал тэнцлийн алдагдлыг **2013-2016 оны хооронд гадаад зээлээр** санхүүжүүлж ирсэн бол 2017 оноос ГШХО-аар голлон санхүүжүүлж байна.
- **Сургамж:** 1929 онд гадаад капитал, худалдааг шахан гаргасан=> 1929-1932 оны хямрал; 2013-2016 оны ГШХО огцом зогсолт => 2016 оны Э/3 хүндрэл
  - Иргэдийн амьжиргаа муудах, орлогын тэгш бус байдал нэмэгдэх => хэт үндсэрхэг үзэл, популизмд уриалах=> 'хоосон амлалт', 'ард иргэдийн хүсэл дээр тоглолт хийх'

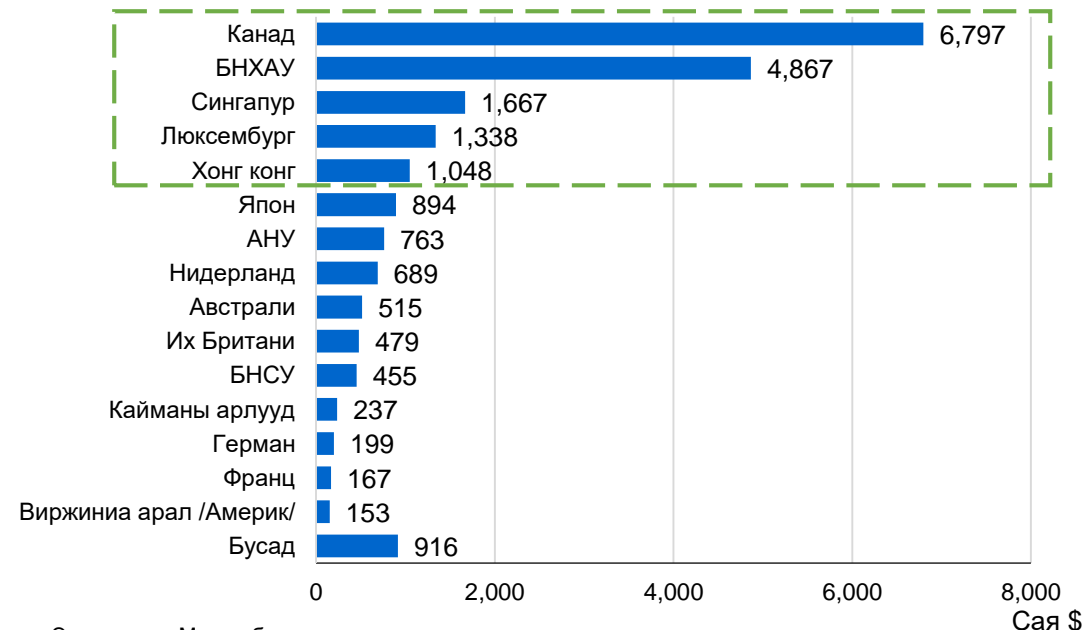
ГШХО-ын орох урсгал: Хөгжлийн санхүүжилт & технологи, мэдлэг нэвтрэлт

- ГШХО-ын үлдэгдэл

Эх сурвалж: Монголбанк

- Хөрөнгө оруулагч улс орнуудаар /2019.И/

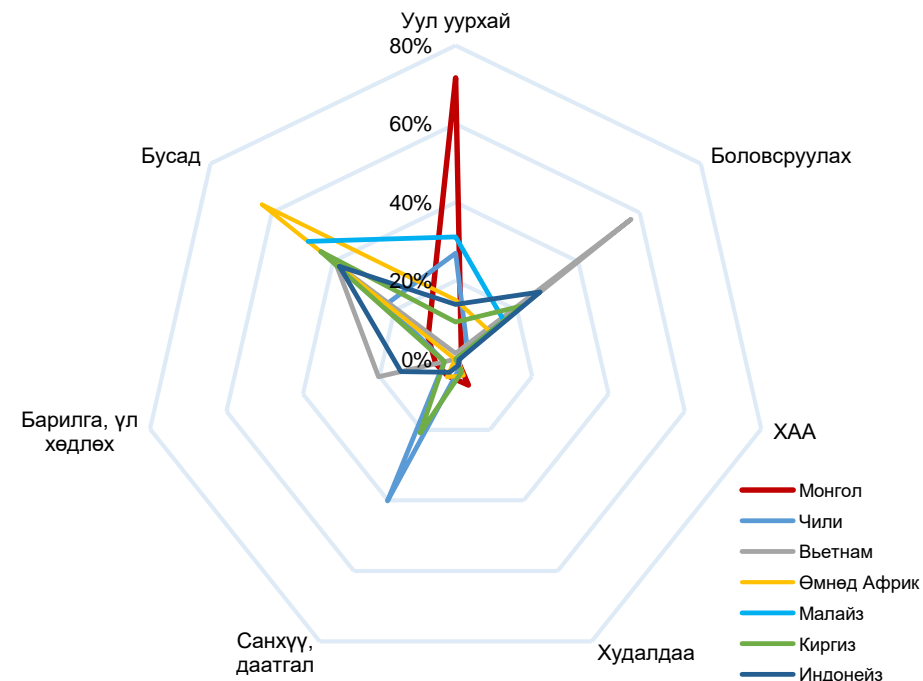
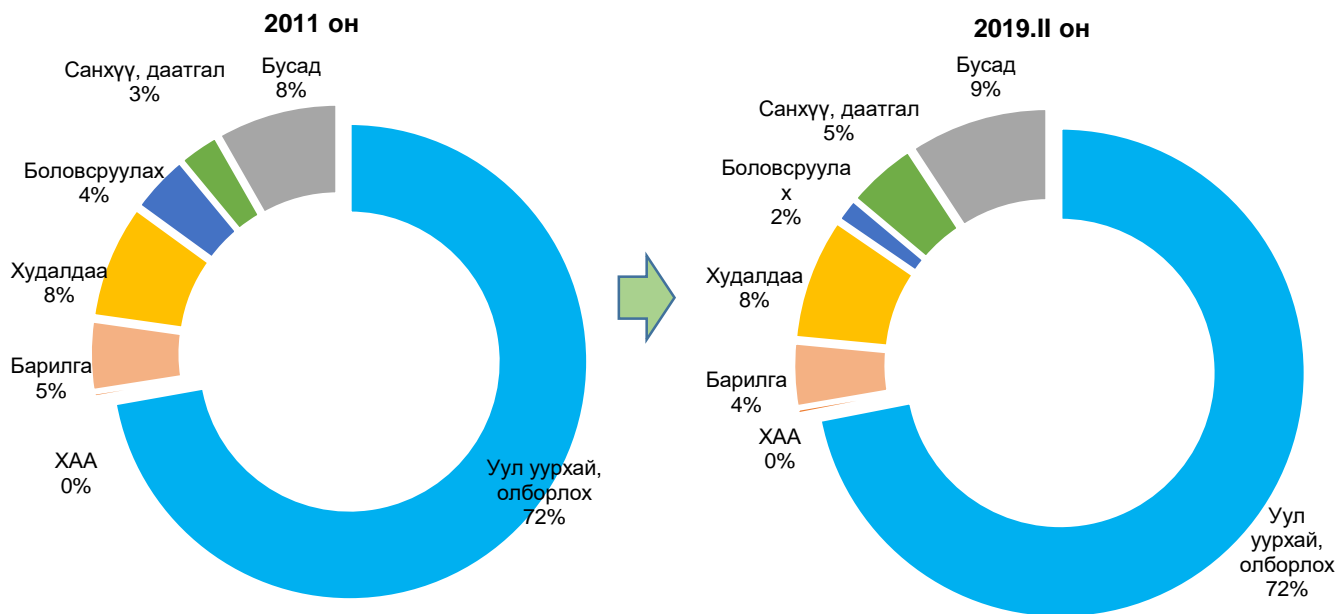
Эх сурвалж: Монголбанк

- Монгол Улсад орсон ГШХО-ын дүн 2019.И улирлын байдлаар 21.2 тэрбум ам.долларт хүрч **ДНБ-ий 155%**-тай тэнцэж байна.
- Улс орнуудаар авч үзвэл ГШХО-ын **50 гаруй хувийг Канад болон БНХАУ** бүрдүүлж байна: Цөөн улсаас хэт хамааралтай.

ГШХО-ЫН ТӨВЛӨРӨЛ ӨНДӨР: ТӨРӨЛЖҮҮЛЭХ ШААРДЛАГАТАЙ

- Эдийн засгийн салбарууд дахь ГШХО

- Салбарууд дахь ГШХО-ын харьцуулалт /2018 он/

- ГШХО-ын орох урсгалын **70 гаруй хувийг уул уурхай, олборлох салбар** дангаараа бүрдүүлдэг.
- Хөгжиж буй бусад орнуудтай харьцуулахад ГШХО нь нэг салбарт (уул уурхайн) хэт өндөр төвлөрөлтэй=> ГШХО-ыг бусад салбарт татах **хөрөнгө оруулалтын орчны шинэтгэл чухал** => Эдийн засгийг олон тулгууртай болгох суурь

II. ГШХО-ЫН ЭДИЙН ЗАСАГТ ҮЗҮҮЛЖ БУЙ НӨЛӨӨ (1)

Н.Батсайхан (2002):

- ГШХО нь үйлдвэрийн технологи, тоног төхөөрөмж, хүний нөөцийг чадавхижуулах замаар ДНБ-д эерэгээр нөлөөлнө.
- Гадны компанийн үйл ажиллагаа нь хүчтэй өрсөлдөөн бий болгож, үйлдвэрийн чанар, стандартыг сайжруулна.

Д.Ган-Очир (2005): 1990-2004 оны тоон мэдээлэл

- ГШХО-ын төвлөрөл өндөр: Уул уурхай & худалдааны салбар; Канад & Хятад улс
- ГШХО-аас хамаарах салбарын үйлдвэрлэлийн мэдрэмж: ХАА (0.25), Уул уурхай (0.29) & үйлчилгээний салбар (0.29)
- ГШХО => ДНБ гранжер шалтгаан: ГШХО/ДНБ-ий харьцаа 1 нэгж хувиар өсөхөд ДНБ 1.87 хувиар өснө.

А.Ананд (2012):

- ГШХО нь шууд болон дам нөлөөгөөр эдийн засгийн өсөлтөнд эергээр нөлөөлж байна.
- Гэвч уул уурхайн салбарын ГШХО нь тухайн салбарын өсөлтөнд сөрөг нөлөөтэй: үйлдвэрлэл эхлээгүй, бусад салбарын үйл ажиллагааг өргөжүүлнэ + институци сул, бүтээмж муу, гадны ажиллах хүчин

Д.Мөнхцэцэг болон П.Гантөмөр (2015):

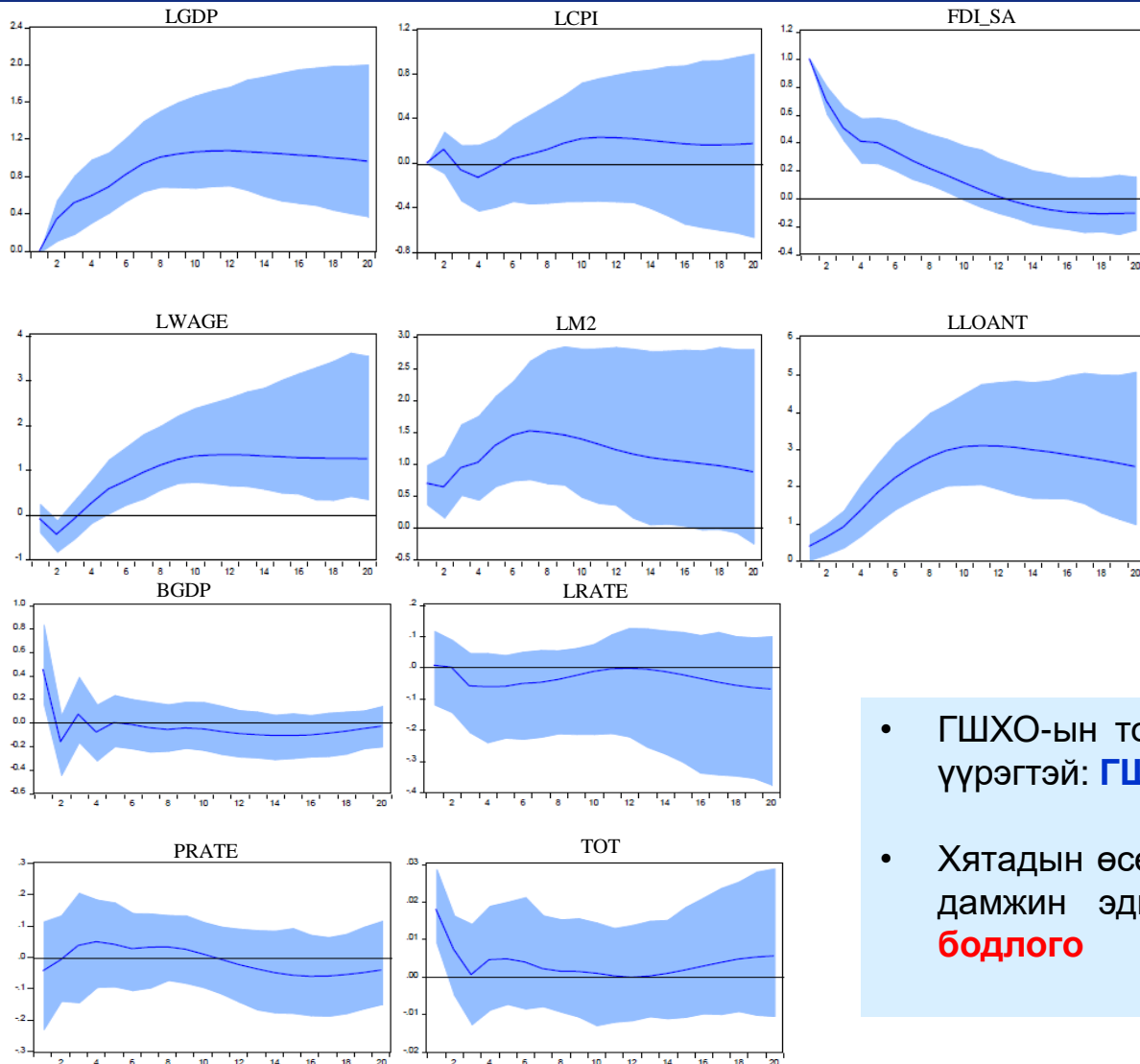
- Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын өсөлт нь 2011 оны эдийн засгийн өсөлтөд хамгийн ихээр нөлөөлсөн байна.
- 2011 оны ГШХО-ын 1 хувийн өсөлтөд уул уурхайн салбар, бөөний ба жижиглэн худалдаа, автомашины засварын салбарын үйлдвэрлэл хамгийн ихээр өсөх байдлаар хариу үйлдэл үзүүлсэн.

П.Цагаан (2018):

- 1990 оноос хойших 3Г бүр ГШХО-ыг татах талаар Мөрийн хөтөлбөртөө тусгаж ирсэн боловч тогтвортой үр дүнд хүрч чадаагүй: Төрөөс хэрэгжүүлж ирсэн бодлого, менежмент тогтворгүй байсан
- ГШХО-ын тогтвортой урсгал бол тогтвортой эдийн засгийн өсөлтийн амин сүнс: ГШХО-ын талаар баримтлах цэгцтэй бодлого үгүйлэгдэж байна => Төрөөс ГШХО-ын талаар баримтлах бодлого +ГХО хариуцсан агентлаг+Mongolian Direct IF

II. ГШХО-ЫН ЭДИЙН ЗАСАГТ ҮЗҮҮЛЖ БУЙ НӨЛӨӨ (2)

Хүснэгт 1. 16 хувьсагчтай BVAR(4) загварын вариацийн задаргаа, хувиар

	Бүтцийн шокууд	Бодит ДНБ	ХҮН
Гадаад шок	БНХАУ-ын ДНБ-ий өсөлтийн шок	5	32
	Зэсийн үнийн шок	12	21
	Нүүрсний үнийн шок	6	2
	Газрын тосны үнийн шок	3	1
	ГШХО-ын шок	20	1
	Нийлбэр	46	57
Дотоод шок	Төсвийн зардлын шок	6	1
	Мөнгөний нийлүүлэлтийн шок	11	1
	Валютын ханшийн шок	1	1
	Нийлүүлэлтийн шок	6	20
	Нийлбэр	24	23
	Бусад хүчин зүйлс	30	20
	Нийт	100	100

Эх сурвалж: D.Gan-Ochir & L.Davaajargal 2019, "External shocks and business cycle fluctuations in Mongolia: Evidence from a Large Bayesian VAR", International Economic Journal, vol. 33, no. 1, pp. 42-64.

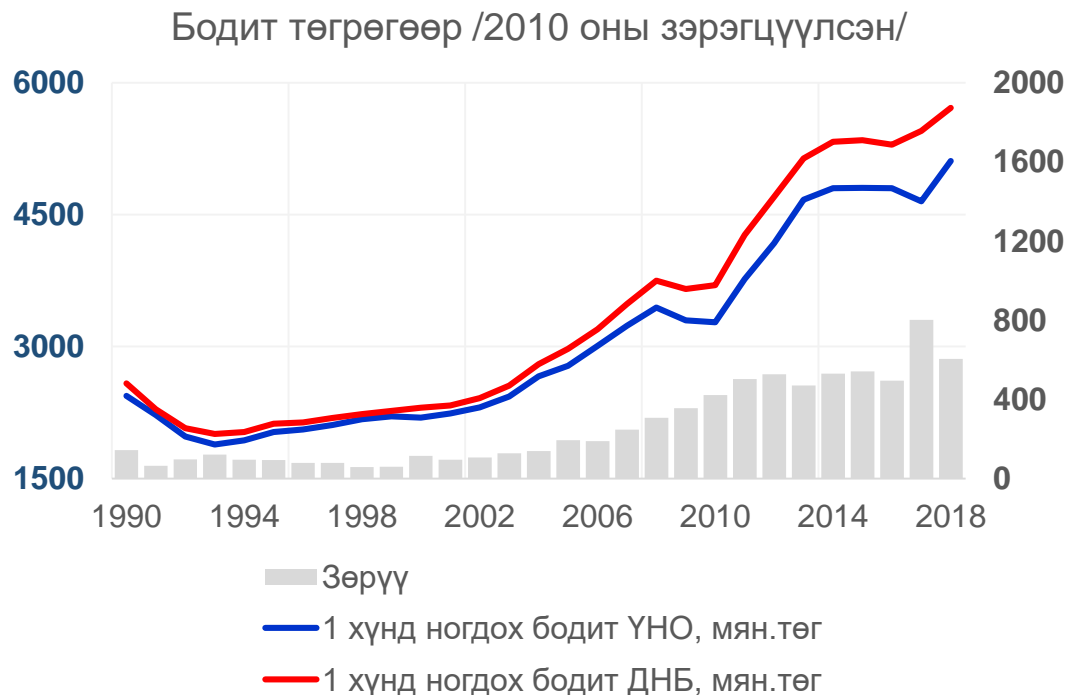
- ГШХО-ын тогтвортой байдал нь макро эдийн засгийн тогтвортой байдалд чухал үүрэгтэй: **ГШХО-ыг тууштай даллан дуудах, орчныг сайжруулах бодлого**
- Хятадын өсөлт болон ГШХО-ын шок нь **бодит сектор, банкны зээлийн сувгаар дамжин эдийн засагт нөлөөлж байна: бүтцийн бодлого+макро зохистой бодлого**

II. ГШХО-ЫН ЭДИЙН ЗАСАГТ ҮЗҮҮЛЖ БУЙ НӨЛӨӨ (3)

ГШХО-ын үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх шаардлага: эдийн засгийн холбоос, төрөлжилт

$ҮНО = ДНБ + [(Гадаадад\ оршин\ суугаа\ дотоодын\ иргэд,\ ААН\ -ын\ орлого) - (Дотоодод\ оршин\ суугаа\ гадаадын\ иргэд,\ ААН\ -ын\ орлого)]$

ДНБ, ҮНО-ын зөрүү нь гадаадын ААН (ГШХО-ттай ААН)-ийн **ногдол ашгийн төлбөр, удирдлагын зардал, цалин хөлс**-өөс үүдэлтэй.

ГШХО $\uparrow$ $\Rightarrow$ хөрөнгө оруулалт $\uparrow$ $\Rightarrow$ ДНБ $\uparrow$ (шууд нөлөө) $\Rightarrow$ **эдийн засгийн холбоос, дам нөлөө** $\Rightarrow$ Дотоодын ААН-ийн орлого, ажлын байр $\uparrow$ $\Rightarrow$ иргэдийн орлого $\uparrow$ $\Rightarrow$ татварын орлого, зорилтот бүлэгт чиглэсэн халамжийн арга хэмжээ $\uparrow$

III. САЛБАРУУД ДАХЬ ГШХО-ЫН ХАМААРАЛ (1)

Салбарууд дахь ГШХО-ын харилцан хамаарал (Diebold & Yilmaz (2009)): Төрөлжилтөд анхаарах асуудал

	Уул уурхай	Худалдаа	Барилга	Санхүү	Үл хөдлөх	Үйлдвэрлэл	Үйлчилгээ	Бусад	Бусдаас авах нөлөөллийн индекс
Уул уурхай	34.3	7.9	24.6	2.1	0.6	6.2	15.6	8.7	65.7
Худалдаа	8.2	39	6.6	5.8	12.5	12.5	6.8	8.7	61.0
Барилга	10.3	1.7	50.5	5.1	12.4	16.4	1.4	2.3	49.5
Санхүү	10.2	6.4	22.1	31.7	5.2	6.7	10.4	7.3	68.3
Үл хөдлөх хөрөнгө	7.8	7.9	6.9	8.4	32.4	8.2	18.8	9.6	67.6
Үйлдвэрлэл	5.3	13.8	7.5	8.5	11.2	36.1	10.7	6.9	63.9
Үйлчилгээ	2.8	7.9	0.8	33	2.5	3.1	37.8	12.2	62.2
Бусад (Тээвэр, удирдлага, менежмент)	15.9	5.8	9.4	10	2.9	8.4	9.5	38.1	61.9
Бусдад үзүүлэх нөлөөллийн индекс	60.5	51.3	77.9	72.9	47.3	61.4	73.2	55.6	

Тэмдэглэл: Eviews программын DY add-ins ашиглан тооцов.

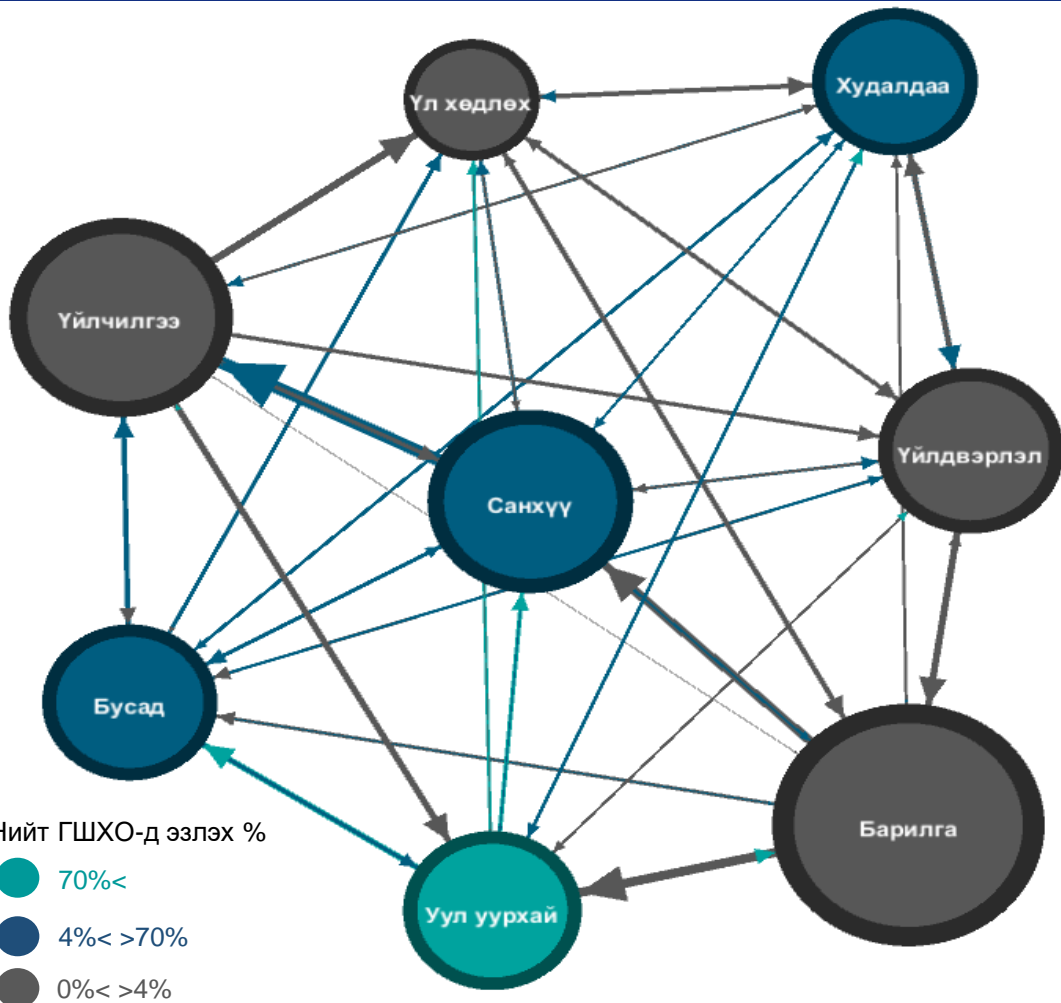
Тухайн салбарын ГШХО нь бусад салбаруудын ГШХО-т **хамгийн их дам нөлөө** (spillover effect)-тэй салбарууд нь **барилга, санхүү** болон **үйлчилгээний** салбарууд байна.

Барилгын салбарын ГШХО-ын бусад салбарын ГШХО-д үзүүлэх дам нөлөө өндөр байгаа бөгөөд ихэнх нөлөө нь **уул уурхай** болон **санхүүгийн салбарт шингэж** байна.

Уул уурхайн салбарын ГШХО-ын бусад салбарт үзүүлэх дам **нөлөө харьцангуй бага** байна. Тус салбарын ГШХО-өөс их дам нөлөө авч буй салбарууд нь **барилга** болон бусад салбар (**тээврийн салбар** болон **удирдлагын дэмжлэг үзүүлэх ажиллагаа**) байна.

III. САЛБАРУУД ДАХЬ ГШХО-ЫН ХАМААРАЛ (2)

Тэмдэглэл: Салбаруудын ГШХО-ын харилцан нөлөөллийн хүснэгтэн дээр үндэслэн GERPI software ашиглан зураглав.

ГШХО-ын харилцан хамаарлын зураглалд ГШХО-ын **хамаарал өндөртэй** салбаруудыг **ойр байхаар** зураглалаа.

Манай улсын ГШХО **нэг салбараас** хэт өндөр хамааралтай байгаа нь тухайн салбараас шалтгаалсан хэлбэлзэлд **өртөмтгий байдлыг нэмэгдүүлж** байна.

Уул уурхайн салбарын ГШХО нь тээврийн салбар болон удирдлагын дэмжлэг үзүүлэх ажиллагаа мөн барилгын салбарт шууд бусаар нөлөөлж байна.

Санхүүгийн салбар нь манай улсын ГШХО системд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг бөгөөд тухайн салбарт орж ирсэн ГШХО-ын **бусад салбарт** үзүүлэх нөлөө **жигд тархдаг** байна.

Уул, уурхай болон **барилгын** салбарын ГШХО нь **төвлөрлийг** улам нэмэгдүүлэхээр байна.

Санхүү, үйлчилгээ болон **боловсруулах үйлдвэрлэлийн** салбаруудын бизнесийн орчинг сайжруулах замаар ГШХО-ыг нэмэгдүүлэх нь манай улсын ГШХО-ыг салбарын хувьд хамгийн **үр дүнтэй төрөлжүүлэхэд** туслахаар байна.

- Дотоод хуримтлал багатай, хөрөнгө оруулалтын хэрэгцээ өндөртэй манай орны хувьд хөгжлийн цаашдын ирээдүйд гадны хөрөнгө оруулалт чухал үүрэг гүйцэтгэнэ:
  - Гадаадын капитал, хөрөнгө оруулалтын эсрэг хэт үндсэрхэг үзэл, популизм үл гаргах
- “ГШХО-ыг төрөлжүүлэх $\Leftrightarrow$ Экспортын төрөлжилт $\Leftrightarrow$ Эдийн засгийн төрөлжилт” хэрэгцээ, шаардлага өндөр байна:
  - Цөөн улсаас, нэг салбарт төвлөрсөн ГШХО нь эдийн засгийн эмзэг байдлыг бий болгож байна
  - ГШХО-ын хөрөнгө оруулалтын орчны шинэтгэл, бодлого
  - Бизнесийн орчинг сайжруулах: Санхүү, үйлчилгээ болон боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбар дахь ГШХО-нь салбарын төрөлжилтөд үр дүнтэй байх боломжтой
- ГШХО-ын тогтвортой урсгал нь макро эдийн засгийн тогтвортой байдалд чухал үүрэгтэй:
  - ГШХО нь ДНБ-ий өсөлт болон холбоос өндөртэй салбарын идэвхижилд эерэг нөлөө үзүүлж байна
  - Манай улс **дотоод, гадаад тэнцвэртэй байдлыг дунд хугацаан үргэжлүүлэн** бэхжүүлэхийн тулд гадаад санхүүжилтийг олон улсын байгууллагуудын туслалцаа, дэмжлэгтэйгээр татах шаардлагатай хэвээр байна
- ГШХО-аас дотоодод үлдэх үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх, өргөжүүлэхэд онцгой анхаарах нь чухал:
  - Төрийн бодлогын асуудал: инноваци, технологи, мэдлэг, бүтээмжийн өргөжилтийг шилжүүлэх
  - Эдийн засгийн холбоос, босоо төрөлжилт, дам нөлөөг нэмэгдүүлэх бодлого, арга хэмжээ

“ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ОРЧИН: ТОГТВОРТОЙ БАЙДАЛ”

сэдэвт бага хурал

Анхаарал хандуулсанд баярлалаа

Холбоо барих:

Д.Ган-Очир, doojav_ganochir@mongolbank.mn